Santara lūkesčio režime

Sandra BERNOTAITĖ.

Šiųmetinis „Santaros-Šviesos“ suvažiavimas tradiciškai vyko Joninių savaitgalį Alantoje, Molėtų rajone. Nepaisant prasto oro prognozių, salė ir vėl buvo sausakimša, o dalyviai socialiniuose tinkluose transliavo baltą pavydą kurstančius vaizdus iš įvykio vietos. Įsivaizduoti, kokia viduje tvyrojo nuotaika, nesunkiai galėjo ir tie, kurie kada nors yra buvę šiame renginyje, ir tie, kurie vis planuoja dalyvauti, bet dėl kokių nors priežasčių negali atvykti.

Pernai dalyvavau nuo pirmos iki paskutinės minutės, o šiemet mane patraukė tik paskutiniosios suvažiavimo dienos programa: dvi jos temos – apie išeiviją ir švietimą. Ir vėl, kaip pernai, žvalgiausi po salę: kas gi sudaro „Santaros-Šviesos“ kūną? Matydama pažįstamus veidus – su kai kuriais teko asmeniškai pabendrauti – nesijutau svetimkūnis, užsukusi tik trumpam. Gerai pamenu ir tą visuotinį šilumos, bendrumo jausmą, kurį spinduliavo trečią dieną toje pačioje erdvėję sugyvenantys dalyviai. Ar įvyko mąstymo poslinkis, ar gimė naujos idėjos, ar jos ką nors keičia mūsų visų gyvenime? Kaip supratau, santariečiai iškėlė respublikos klausimą, prie kurio iš vienos ar kitos pusės buvo grįžtama daugumoje pranešimų.

Pajutau ir savotišką *déjà vu*: kažkas jau matyta, girdėta. „Santaroje-Šviesoje“, regis, sugrįžtama prie išeities taško pasitikrinti, ar pasaulis tebestovi vietoje. Panašu, kad kai kam jis taip ir sustojęs. (Tai simbolizuoja niekaip neužkuriamas svetainės puslapis, prastoka komunikacija internetu, organizacijos neprieinamumas.) Mintyse pavadinau šį išsilavinusių žmonių, galima sakyti, kultūrinio ir intelektualinio Lietuvos elito ratą – kurio daugumą sudaro vyresnio amžiaus vyriškos giminės bičiuliai – liberaliaisiais konservatoriais arba konservatyviaisiais liberalais. (Noriu pabrėžti, kad neįvertinu to nei gerai, nei

blogai. Tik konstatuoju.) To ratelio svarstymų paklausyti atvyksta gražus jaunimas – dalis jau ne pirmus metus, tad, galima sakyti, jis auga bent kiek veikiamas santarietiškos dvasios. Tai tikrai ne blogai. Jau pernai buvo garsiai išsakytas lūkestis, kad metas būtų perduoti mikrofoną jaunesniajai kartai.

Pagaliau verta atsiminti, nuo ko prasidėjo „Santara“: tai 1954 m. *studentų* Vytauto Kavolio, Valdo Adamkaus ir bičiulių išeivijoje sukurta organizacija. Ar jaunieji turi išplėšti dėmesį iš vyresniųjų autoritetų? Manyčiau, tai ir vyresniųjų garbės reikalas: tiek pakviesti naujus „nepatogius“ pranešėjus, tiek auginti sau pamainą, tiek susirūpinti, ar pakankamai erdvės suteikiama moterims, kurios ne tik asistuoja savo „dideliems vyrams“. Pernykštį suvažiavimą išjudinęs feministinis akcentas šiemet baigiamajame aptarime buvo prisimintas gan pašaipiai, ir, kas labiausiai netikėta, Reinui Raudui nusistebėjus, kodėl šįkart nebuvo aptarta viena aktualiausių tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje temų „Me Too“, per salę perskriejo juoko šuoras…

Kodėl svarbu apibrėžti auditoriją ir jos nuotaikas? Nes sekmadieninėje programoje buvo kalbama apie diasporą. Norisi matyti tuos, kurie išgirdo retorinį klausimą „Ar Lietuva turi išeiviją?“ ir, tikėtina, išneš jį platesniam visuomenės ratui.

Šis Egidijaus Aleksandravičiaus iškeltas sesijos klausimas, be abejo, provokuoja. Lietuva negali ignoruoti fakto, jog milijonas jos piliečių išvyko gyventi už savo teritorijos. „Ar turime diasporą? Ar jinai yra atskirai nuo mūsų supratimo ir žinojimo? Ar jinai yra tik tada, kai mes suprantame, jog tai yra mūsų dalis? Apie migraciją šneka visi, visų pirma viešosios nuomonės formuotojai, tie, kurie gali pateikti enciklopedines žinias kaip didžiausią vertybę“, – kalbėjo E. Aleksandravičius, pabrėždamas, kad per trisdešimt metų gerokai per šimtą knygų apie diasporą buvo parašyta, publikuota ir… neskaityta. Jo nuomone, diasporos buvimo jautimas, žinojimas, jautrumas jos problematikai nepriklauso nuo parašytų knygų skaičiaus. Šį klausimą vis dar būtina suprobleminti. Moderatorius taip pat priminė, jog lietuviškuose vadovėliuose beveik neskirta vietos diasporos istorijai. Tai irgi įrodo, jog istorinės žinios nėra susistemintos, požiūris į tą Lietuvos dalį, kuri jau daugiau nei šimtmetį daro poveikį mūsų šaliai ir be kurios indėlio būtų neįsivaizduojama dabartis, nėra aiškiai apibrėžtas.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybos narys, filosofas dr. Gediminas Karoblis savo pranešime iškėlė dar vieną retorinį klausimą: „Kas mes ten: profesionalai ar

runkeliai?“ Visų pirma jis pristatė „švytuoklės“ sąvoką: tai žmonės, kurie gyvena vienoje vietoje, o dirba kitoje. Švytuoti gali būti skausminga, net jei tai laiko dalijimas: darbo dienomis – toli nuo namų esančioje darbovietėje, o savaitgaliais – namie, šeimoje. „Laikas dabar matuojamas ne kilometrais, o valandomis,“ – kalbėjo G. Karoblis. Švytuoti įmanoma tarp kelių vietų toje pačioje šalyje arba tarp kelių šalių, ir tai nebūtinai tie „globalūs kosmopolitai“, kurie klaidžioja po pasaulį, nerasdami ar net neieškodami savo vietos.

Ar teisingai suprantame migrantų gyvenimo būdą? Nes pagal tai nustatome ir jų poreikius, jų santykį su tėvyne, visuomene. G. Karoblis pasakojo, kad norvegai nedaro skirties tarp „švytuojančių“ atvykėlių ir „švytuojančių“ vietinių, norvegų. Lietuvai irgi svarbu apsispręsti, koks jos požiūris į migrantus, kurie neišvyksta iš Lietuvos suvisam, nenutraukia šeimos ir bendruomenės saitų, tačiau skirsto savo gyvenimą tarp kelių šalių. G. Karoblio įsitikinimu, būtina įstatyminė bazė, kuri įvertintų ir apsaugotų teisę šitokiu būdu „švytuoti“. Reikia sutvarkyti praktinius dalykus: žmonės turi aiškiai žinoti, kaip jiems tvarkyti mokesčių klausimą, be to, tai padėtų suvokti ir savo tapatybę. Apie tai svarbu diskutuoti kalbant dvigubos pilietybės klausimu, tačiau pilietybės klausimas yra išvestinis – pirmiausia kyla lojalumo klausimas.

G. Karoblis pasakojo apie Pasaulio Lietuvių Bendruomenės nuotaikas ir tai, kad jos nariai jaučia, jog Lietuvos vyriausybė diferencijuoja užsienyje gyvenančius lietuvius, išskirdama ir atsirinkdama tuos, kurie jai naudingiausi, įvardydama juos „profesionalais“. Tačiau akivaizdu, kad neturimi omenyje profesionalūs

statybininkai, ekskavatorininkai, elektrikai ir kiti labai aktyvūs lietuvių bendruomenės nariai. „Suprantu, kad vyriausybė gaudo kažkokius kosmopolitus, gyvenančius Londono Sityje, bet man tai neaktualu ir manau, jog tai klaidinga linija, – dėstė savo nuomonę G. Karoblis. – Reikia palaikyti ryšį su visais bendruomenės žmonėmis, juos pakalbinti, susiskambinti, pasirūpinti, kad atsirastų lituanistinė mokyklėlė. Negalima apleisti tų žmonių.“

„Neseniai visuomenei pristatyta Lietuvos demografijos strategija remiasi neišanalizuota, nepermąstyta statistika, – pastebėjo G. Karoblis. – Kiekybiniai tyrimai pražiopso sisteminius dalykus. Kartais žmogus grįžta į Lietuvą prisiregistruoti savaitei ir jau patenka į statistiką.“ Jis pateikė Norvegijos lietuvių pavyzdį: iš viso šioje šalyje yra gimę apie šešis tūkstančius lietuvių kilmės vaikų, bet iš jų penki tūkstančiai vaikų yra 4–5 metų amžiaus. Tai reiškia, kad žmonės leidžia šaknis Norvegijoje. Čia pranešėjas paminėjo viešojoje erdvėje vartojamą menkinantį žodį „runkelis“, ironiškai pastebėdamas, jog tai šakniavaisis – ir tie žmonės leidžia svetur šaknis. G. Karoblio manymu, profesionalas yra žmogus, kuris tiki tuo, ką daro, ir tai nebūtinai turi būti kosmopolitiškas žmogus, tai gali būti profesionalas, puikiai įrengiantis elektros instaliacijas: „Artėja tas aktualus laikotarpis, kai žmonės turės apsispręsti dėl to, kur įsišaknyti: tie penki tūkstančiai vaikų greit pradės eiti į mokyklą. Tai kritinis laikotarpis, kai emigrantai dar gali pasiryžti tuos vaikus perkelti tėvynėn. Žinoma, lietuviškoji švietimo sistema turi būti pasirengusi juos priimti. Žmonės nėra linkę pasmerkti savo vaikus dvigubai trauminei patirčiai, reikia turėti tai omenyje. Taip pat svarbu įvertinti, kokia šeimos dalis yra išvykusi ir šaknijasi svetur, o kokia dalis liko Lietuvoje.“

Ar gali žmogus gyventi dviejose žemėse? Šalia *jus soli* ir *jus sanguinis* (žemės teisės ir kraujo teisės) G. Karoblis pastatė tikėjimo teisę ir prabilo apie dar vieną galimą tapatybės interpretaciją: *tapatybę per tikėjimą*. Provokuojantis klausimas, kuris galėtų pasigirsti pilietybės diskurse: ar galima išpažinti du tikėjimus? Irena Veisaitė iš salės pakomentavo, kad ją šis klausimas sukrėtė. Jos nuomone, neįmanoma praktikuoti dviejų religijų, tačiau galima jas abi gerbti: „Tikėjimą sunku lyginti su pilietybės klausimu, nes pastarasis liečia tapatybę, o tapatybė gali būti keliasluoksnė ir įvairi, jos tarpusavyje dera ir praturtina žmogų.“ G. Karoblio iškeltasis tapatybės per tikėjimą klausimas – filosofinis kazusas – vertas išsamesnio aptarimo viešojoje erdvėje, juolab kai jis siejamas su *dvigubo lojalumo* klausimu.

Antroji pranešėja Elena Bradūnaitė-Aglinskienė taip pat klausė: „Pokario išeivija: ką sukūrėme, kam paliekame?“ Savo pasakojimu ji užpildė tas istorijos žinių spragas, kurios žioji lietuviškuose vadovėliuose ir vis dar neranda deramos vietos kolektyvinėje lietuvių sąmonėje. Apie vadovėlių situaciją kalbėjo trečiasis pranešėjas – Domas Boguševičius, į savo paties iškeltą klausimą „Kokius lietuvių pasaulio kontūrus šiandien brėžia mokykla?“ atsakęs pesimistiškai, bet ir realistiškai: apie pasaulio Lietuvą mūsų mokyklose nekalbama, pasaulio lietuvijos vaizdinio mokykloje nėra, ir panašu, kad tai ne tik vadovėlių, bet ir mokytojų parengimo, t. y. suaugusiųjų istorinio lavinimo bėda.

Nuosekliai išdėsčiusi lietuvių emigracijos bangų istoriją – prieškario grynoriai, pokario dipukai, šiandieniniai trečiabanginiinkai – E. Bradūnaitė-Aglickienė ypač pabrėžė savo kartos (ji yra dipukų vaikas) vertybes: pagarbą kultūrai ir tautos praeičiai, pareigą Lietuvai: „Mes supratome Lietuvą iš globalios perspektyvos: ką reiškia būti lietuviu tarp visų kitų.“ Jos įsitikinimu, tautinės tapatybės formavimui yra svarbios kelios sąlygos: teritorija, kalba, istorijos pažinimas, ritualai ir tradicijos, rytojaus vizija – kai bendruomenė užsibrėžia ko nors siekti. „Aišku, kad penkiasdešimties metų pokario išeivijos epocha jau užsisklendžia. Ką darys trečioji banga? Tai jau iššūkis ateinančioms kartoms, – kalbėjo E. Bradūnaitė-Aglickienė. – Save vadinu fosilija – nepriklausomos Lietuvos. Tai, ką tėvai išsivežė, į mane kaip į gintaro lašelį įdėjo, visa ta informacija mane sukūrė, ir man tos vertybės yra įskiepytos. Ar tai veiks jaunąją kartą, aš negaliu pasakyti, tik jaučiu, kad yra vertybinė tuštuma.“

Filosofas Arūnas Sverdiolas iš auditorijos uždavė klausimą, grąžinantį prie sesijos pavadinimo: „Ar yra išeivija?“ Jis pakvietė įdėmiau pasvarstyti, ką reiškia išeivija, emigracija: „Pirmųjų dviejų emigracijos bangų prasmė skirtinga: pirmieji išvyko dėl ekonominių, pragmatinių paskatų, antrieji buvo išvietinti, priversti išvykti dėl politinių priežasčių.“ Dabartinei emigracijos bangai A. Sverdiolas pakvietė rasti dar vieną sąvoką, nes nuo pirmųjų bangų ji skiriasi esmiškai: „Iš karto į galvą ateina trečiosios bangos panašumas į pirmąją, nepolitinę, jie ne pabėgėliai. Visgi yra subtilių skirtumų, ir tai priklauso nuo globalizacijos, nuo elektroninio pašto ir nuo judėjimo lengvumo. Atvažiavai, išvažiavai – tu negali pasakyti, kur gyveni. Vieno rusų disidento pasakymas buvo, kad emigruoti – tai tas pats, kas mirti, nes emigravęs tu nebegali matyti tų, kuriuos matei, ir pradedi matyti kitus, kurių tu niekad nematei. Tai kaip patekti į kitą pasaulį. Dabar mes nieko panašaus neturime: matome švytuoklišką buvimą, laisvą judėjimą tarsi rutuliuko ant

plokštumos… Ką naujo tai įneša? Kokia trečiosios emigracijos pabaiga? Susidaro įspūdis, kad jos veikla turėtų būti nepalyginama su DP veikla. Sekmadieninės mokyklos be Lietuvos išlaisvinimo vizijos –gailus dalykas. O ypač gailų įspūdį daro tas naivus tėvų nesupratimas, kad jų vaikai bus užsieniečiai jiems patiems.“

Saulius Žukas pasidalino optimistiniu pastebėjimu, kad išeivija, ir ypač šiandieninė, yra gerąja prasme „Lietuvos masažuotoja“ – padeda ir tie finansai, kurie įplaukia į biudžetą iš užsienio, ir kultūriniai dalykai, verčiantys pasitempti: „Užsieniui skirti lietuvių kalbos vadovėliai yra pažengę keliais žingsniais į priekį nuo to, ko mokosi Lietuvoje gyvenantys vaikai.“

Sesijos diskusiją apibendrino E. Aleksandravičiaus mintis ar, tiksliau, išsakytas tikėjimas, kad diasporos turėjimas ar neturėjimas yra ne diasporos, o mūsų, Lietuvos teritorijoje gyvenančiųjų, sąmonės dalykas: „Mes galime su kunigu Antanu Saulaičiu sakyti, kad šiuo metu Pietų Amerikoje turim tris šimtus tūkstančių lietuvių, bet jeigu čia, Lietuvoje, mes jų nejuntame, mes jų ir neturime. Didžioji problema yra mumyse, čia, gimtojoje žemėje, gyvenančiuose, kadangi trečiosios bangos lietuviai yra tokie patys, kaip mes. Kaip čia gyvename, taip jie ir ten toliau tęsia, ir jiems lengviau pratęsti tai, kaip čia gyvename, negu perimti tai, ką Pietų Amerikos lietuviai ar Kanados lietuviai, ar Britanijos lietuviai buvo išugdę. Todėl mūsų akyse dingsta lietuvių namai, kurie buvo užgyventi, paveldėti ir… parduoti. Norėčiau pabaigti iššūkiu – ir tai nėra jokia bloga pranašystė – ateitis nežinoma, bet jinai vis tiek gali mums priklausyti.“

Galbūt kai kas pirmą kartą išgirdo šias diasporos istorijos pamokas ir pagaliau susiejo su visuotine Lietuvos istorija. Tas pamokas išgirsti, prie jų sugrįžti teks dar ne kartą. Vietomis dilgčiojanti mintis, jog Lietuvos naratyvas vis dar neparašytas, nesukurtas, gali būti pratęsta viltimi: tai, ko vis dar nepadarė vyresnioji karta, padarys jaunesnioji, šiuo metu dar tik klausanti, tylinti. Svarbu justi, kad ryšys tarp diasporos ir Lietuvos yra, informacijos perdavimo būdų tikrai pakanka, tik ne visi išnaudoti. Kur turėtų gimti diaspora – jos pačios ar Lietuvoje gyvenančiųjų sąmonėje – mes, ko gera, nežinome. Tačiau mūsų bendra santara esti lūkesčio režime.

Sondros Simanaitienės nuotr.

„Lietuvybė pasaulyje“

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.